Право України на власну історичну пам’ять: уроки українсько-польського діалогу



Віктор БЕДЬ,
голова Всеукраїнського товариства
борців за незалежність України у XX,
народний депутат України першого скликання

м. Ужгород
03.06.2026 р.

Наприкінці травня 2026 року українсько-польські відносини вкотре опинилися в центрі гострої політичної дискусії. Приводом стало рішення Президента України від 26 травня 2026 року про присвоєння Окремому центру спеціальних операцій «Північ» Сил спеціальних операцій Збройних сил України почесного найменування «імені Героїв УПА».

Реакція частини польського політикуму виявилася різкою. Пролунали звинувачення на адресу України, заяви про неприйнятність такого рішення та навіть ініціативи щодо перегляду ставлення до Президента України.

Однак ця дискусія виходить далеко за межі питання про УПА. Насправді йдеться про право української нації на власну історичну пам’ять, право Української держави самостійно визначати власних героїв та межі допустимого втручання інших держав у внутрішні питання української історичної політики.

Чи має Польща право визначати героїв України?

Це головне питання нинішньої дискусії.

Для багатьох польських політиків УПА асоціюється передусім із Волинською трагедією 1943–1944 років. Для значної частини українців Українська повстанська армія є символом боротьби за незалежність України проти двох тоталітарних режимів — нацистського та московсько-комуністичного.

Чи має Польща право визначати, кого Україна може або не може вважати своїми героями?

Відповідь з точки зору міжнародного права, державного суверенітету та рівноправності народів є очевидною — ні.

Україна не визначає перелік польських героїв і не втручається у польську політику пам'яті. Так само Польща не повинна виступати арбітром української історії.

Право української нації на власну історичну пам'ять, власних героїв і власну державну політику пам'яті не може бути предметом зовнішнього погодження, політичного торгу чи міжнародного шантажу.

Водночас це не означає відмову від наукового аналізу складних сторінок минулого. Сильна нація не боїться історичної правди. Але чесний діалог можливий лише за умови взаємності та взаємної поваги.

Історичні передумови конфлікту

Українсько-польське протистояння не почалося у 1943 році.

Його витоки слід шукати значно раніше — у подіях польсько-української війни 1918–1919 років, поразці українських визвольних змагань та політиці міжвоєнної Польщі щодо українського населення на історичних українських землях.

Після розпаду Російської імперії у 1917 році українська нація відновила власну державність у формі Української Народної Республіки. Після розпаду Австро-Угорщини у 1918 році була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка. 22 січня 1919 року Акт Злуки УНР і ЗУНР став символом прагнення українців до створення Соборної Української держави.

Проте українська державність опинилася під ударом кількох зовнішніх сил. Українська Народна Республіка вела боротьбу проти більшовицької Росії, білогвардійців та інших противників незалежності. Одночасно розпочалася польсько-українська війна за Східну Галичину.

Унаслідок поразки українських визвольних змагань українські землі були насильницьки розділені між кількома державами. Центральна та Східна Україна були окуповані більшовицькою Росією. Галичина, Волинь,

Холмщина та Підляшшя увійшли до складу Польської Республіки. Північна Буковина опинилася під владою Румунії, а Закарпаття — Чехословаччини.

Усе це відбулося без реалізації права української нації на національне самовизначення.

Полонізація, осадництво та пацифікація

У міжвоєнній Польщі українське питання розглядалося переважно як проблема інтеграції та асиміляції українського населення.

Протягом 1920–1930-х років польська влада проводила політику полонізації, яка передбачала обмеження українського національного життя, звуження використання української мови, скорочення мережі українських шкіл та культурних установ.

Особливу роль відігравала політика осадництва. Польські військові ветерани та колоністи переселялися на українські землі й отримували земельні наділи. Для польської влади це був інструмент зміцнення держави, а для багатьох українців — символ колонізації та зміни етнічного балансу на власних історичних землях.

Окреме місце посідає так звана пацифікація 1930 року — масштабна каральна акція польської влади проти українського населення Східної Галичини. Під репресії потрапили сотні українських сіл, проводилися обшуки, арешти, побиття, закривалися українські установи.

Для багатьох українців пацифікація стала символом національного приниження, репресивного тиску та примусової асиміляції. Вона не послабила український рух, а навпаки — сприяла радикалізації частини молоді та зростанню підтримки організацій, які пов’язували майбутнє українського народу з боротьбою за незалежність.

Волинська трагедія та проблема історичної пам’яті

Волинська трагедія 1943–1944 років стала однією з найболючіших сторінок українсько-польських відносин.

Під час цих подій загинули десятки тисяч мирних людей. Польські жертви заслуговують на пам’ять і повагу. Це не повинно заперечуватися.

Водночас історична правда не може бути односторонньою. У ході українсько-польського конфлікту загинули також тисячі українців. Українські села зазнавали нападів, проводилися каральні акції та акти помсти.

Сучасна українська позиція полягає не у запереченні польських жертв, а у прагненні бачити всю історичну картину:

- не лише Волинську трагедію;

- не лише події 1943 року;
- не лише польські жертви;
- а й передумови конфлікту, українські втрати, український біль та український погляд на події.

Лише такий підхід може стати основою справжнього примирення.

Карпатська Україна — забута українська трагедія

У міжнародних дискусіях значно рідше згадуються трагедії, жертвами яких були українці.

Однією з таких сторінок є історія Карпатської України.

Після Мюнхенської угоди 1938 року Закарпаття отримало автономію у складі Чехословаччини. У лютому 1939 року відбулися вибори до Сойму Карпатської України.

15 березня 1939 року було проголошено незалежність Карпатської України.

Проте вже того ж дня пронацистський режим Королівства Угорщини за підтримки нацистської Німеччини здійснив агресію та надалі окупував територію молодої Української держави.

Після окупації розпочалися репресії проти карпатських січовиків, державних діячів та українських патріотів. Особливе місце займає трагедія на Карпатських перевалах, де були здійснені масові позасудові розстріли захисників Карпатської України, які проводилися як угорськими, так і польськими військовими.

Саме ці події є важливою частиною української національної пам’яті, яка часто залишається поза увагою міжнародних дискусій.

Операція «Вісла»

У 1947 році комуністична влада Польщі здійснила операцію «Вісла» — примусове виселення українців, лемків і бойків із їхніх історичних земель, які й надалі були залишені у складі Польщі.

Офіційно було депортовано близько 140–150 тисяч осіб. Насправді ж наслідки цієї політики торкнулися значно ширших верств українського населення.

Було зруйновано історичні українські громади Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя та частини Бойківщини.

Для українців операція «Вісла» стала символом масової депортації та етнополітичного насильства щодо мирного населення.

Сучасний вимір проблеми

Нинішня суперечка навколо УПА значною мірою має політичний характер.

Тема Волині вже багато років використовується окремими польськими політичними силами як інструмент внутрішньополітичної боротьби та мобілізації виборців.

Історія дедалі частіше перетворюється не на засіб пошуку історичної правди, а на інструмент політичного популізму.

Особливо небезпечно це сьогодні, коли Україна веде війну проти російської військової агресії та захищає не лише себе, а й безпеку всієї Європи.

Будь-яке загострення українсько-польських суперечок об’єктивно працює на користь Кремля.

Саме Росія десятиліттями використовувала історичні конфлікти між українцями та поляками як інструмент взаємного відчуження.

Що повинна зробити Україна?

Україна має значно активніше захищати власну історичну правду.

Протягом десятиліть держава не сформувала повноцінної системи історичної дипломатії, міжнародного просування української історії та захисту національних інтересів у гуманітарній сфері.

Сьогодні необхідно:

- посилити історичну дипломатію;
- системно просувати український погляд на історію у світі;
- підтримувати наукові дослідження та переклади;
- активніше працювати з українською діаспорою;
- утверджувати українську національну ідею та історичну пам’ять.

Висновок

Суперечка навколо присвоєння підрозділу Збройних сил України почесного найменування «імені Героїв УПА» стала значно більшим явищем, ніж просто історичний конфлікт.

Вона поставила питання про право української нації на власну історичну пам’ять, власних героїв та власну державну політику пам’яті.

Але:

- Україна має право на власну історичну пам’ять;
- Україна має право на вшанування власних героїв;
- Україна має право на власне бачення власної історії;
- Україна має право на захист своєї національної гідності та історичної правди.

Водночас історичний діалог між українцями і поляками повинен будуватися на взаємній повазі, повноті історичної правди та визнанні болю всіх народів.

Лише тоді минуле перестане бути зброєю політиків і стане уроком для майбутнього.